

Mitä kansankirkon jälkeen?

Kirkkokäsityksissä on Suomen luterilaisessa kirkossa tapahtunut painopisteiden muuttuminen 1900-luvun lopulla. Se on vaikuttanut seurakuntatyön toteutukseen. Meiltä on kuitenkin puuttunut kirkkokäsitysten käytännöllisiä soveltamistapoja tiedostava, monipuolinen ja teologisesti refleктоiva keskustelu tai se on ollut yksipuolista.

Yleistäen voidaan nähdä kolme Suomen luterilaisen kirkon historiassa vaikuttanutta ja edelleen vaikuttavaa kirkkokäsitystä, nimittäin jumalanpalveluskeskeinen käsitys, herätysliikepainotteinen hengellisten liikkeiden pohjana oleva kirkkokäsitys sekä kansankirkollinen kirkkokäsitys. Yleistäminen pelkistää ja yksipuolistaa, mutta vain se tarjoaa mahdollisuuden päästä käsiksi toteutuneiden muutosten taustaedellytyksiin. Luonnehdin seuraavassa kirkkokäsitysten edustamia seurakuntakäsityksiä ja vaikutuksia seurakuntatoimintaan.

Jumalanpalveluskeskeisyyden nousun myötä on korostunut kirkon pyhien toimitusten ja viran sekä kirkon ekumeenisen ulottuvuuden merkitys. Hengellisten liikkeiden kirkkokäsityksessä yksilö hengellisine kokemuksineen on yleensä keskiössä. Kansankirkollisuus taas pitää esillä edellä mainittuja ja enemmän vastuuta yhteiskunnasta ja sen jäsenten arjesta. Kullakin niistä on yhteys eri toimintamu-

tojen painoarvoon ja luonteeseen. Niihin sisältyy myös käsitys siitä, miten ihmisten yhteydet kirkon elämään parhaiten toteutuvat.

TOIMINNALLISET KERROSTUMAT

Kirkon tehtävät on tapana jakaa julistukseen, kasvatukseen ja palveluun. Niiden toteuttamiseksi seurakuntaelämä käsittää jumalanpalveluksen, muun kokoavan toiminnan tilaisuuksineen ja pienryhmineen sekä henkilökohtaisen kohtaamisen ja yhteiskuntaa palvelevan toiminnan. Luterilaisten seurakuntien nykyinen toimintaprofiili on monien historiallisten kerrostumien perintöä.

”Jumalanpalvelus on seurakuntaelämän keskus.” 1990-luvulla vauhtiin päässeessä Suomen luterilaisen kirkon jumalanpalvelusuudistuksessa ryhdyttiin toistamaan tätä slogania. Tässä ei siinä mielessä sanottu mitään uutta, etteikö jumalanpalvelus olisi aina ollut keskeisin toimintamuoto. Nyt vain sen toteutustapaa uudistettiin ja ilmaistiin samalla, että muun voi jättää vähemmälle. Tästä tavoitteesta huolimatta muuhun kuin jumalanpalveluksiin osallistuu edelleen seurakunnasta riippuen kaksi tai kolme kertaa enemmän seurakuntalaisia. Tässä suhteessa tuo puheenparsi ei pidä paikkaansa, mutta ilmaisee kylläkin kirkkokäsityksestä nousevan tavoitteen.

Reformaatio toi aikanaan seurakuntaelämään omaleimaisuutta, kuten sanakeskeisyyden ja seurakuntalaisten huomioon ottamisen. Se merkitsi tunnetulla tavalla varsinkin kansan kasvatuksen ja köyhäinhoidon tulemista jumalanpalvelusten ja kirkollisten toimitusten rinnalle. Pietismi oli vanhaluterilaisen kirkkokäsityksen ensimmäinen haastaja. Omanhenkisiä uskonyhteisöjä rakentui seurakuntien sisälle. 1800-luvun loppuvuosista lähtien anglosaksisesta maailmasta saadut vaikutteet toivat pietismin tavoin keskiöön seurakuntalaisten jakamisen uskonratkaisun perusteella.

Seuraava aalto toimintarakenteen uudistumisessa tapahtui kristillisten järjestöjen vaikutuksesta 1800-luvun lopulta lähtien. Kirkollista elämää pyrittiin sopeuttamaan eri ikä-, ammatti- ja harrasteryhmien keskuuteen järjestöorganisaation kautta, siis soveltavan teologian käsitteellä ilmaisten kontekstualisoimaan. Yhä laajamittaisemmaksi toiminnan sopeuttaminen muodostui, kun seurakuntien viranhaltijat ja heidän organisoimansa vapaaehtoiset ottivat uudet toimintamuodot hoitaakseen.

Kansankirkollinen kirkkokäsitys on vaikuttanut Suomessa 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien erilaisin painoituksin. Se voimistui ja uudistui toisen maailmansodan jälkeen, ja on toiminut varsin laajakantoisen kirkkoreformin innoittajana. 1900-luvun lopulla se on kuitenkin menettänyt vaikutusvoimaansa.

Kokonaisuutena luterilaisen kirkon toiminta oli monipuolisinta 1900-luvun lopulla. Taloudellisesti se oli nähtävästi kaikkein vaurainta aikaa kirkon historiassa. Tällä vuosituhannella kirkon kokoava toiminta on voimakkaasti taantunut. Jumalanpalvelusuudistus on hillinnyt kirkossakävijöiden hupenemista, mutta silti kävijämäärä on nyt parikymmentä prosenttia pienempi kuin vuosituhannen vaihteessa. Kirkollisten toimitusten asema on hautaan siunaamista lukuun ottamatta heikentynyt. Toimitusten osanottajamäärän putoaminen puoleen on seurausta yksityisyyttä arvostavasta kulttuurin muutoksesta. Muu kuin jumalanpalveluselämään liittyvä aikuisten toiminta kokoa nyt vähemmän kuin puolet siitä määrästä, jonka se kokosi vuosituhannen vaihteessa. Arkiseen viikkotoimintaan seurakunnissa ei siis ole tarvetta entiseen tapaan.

Vain siihen osallistuvalla, kaventuneella joukolla se on olennainen osa sosiaalista elämää. Vaikka henkilökohtaiset kohtaamistilanteet seurakuntalaisten kanssa ovat vähentyneet, työntekijöiden niitä kohtaan osoittama lisääntynyt arvostus ja ammattitaito ovat kohentaneet niiden laatua.

Lapsi- ja nuorisotyön kokoavuudessa on samanlainen trendi. Päiväkerholaisia ja nuorten ryhmiin osallistuneita on vähemmän kuin puolet vuosituhannen vaihteen tilanteeseen verrattuna. Vanhempia pikkulapsineen kokoavat perhekerhot sen sijaan menestyvät edelleen. Diakoniatyössä asiakaskontakteja on nyt kolmannes vähemmän työntekijämäärän merkittävästi vähentymättä, mikä kertoo työotteen luonteen muuttumisesta.

Määrälliset muutokset ovat osittain seurausta eri seurakuntakäsitysten saamasta uudenlaisesta painoarvosta, olkoonkin että perussy on seurakuntalaisten arvojen ja elämäntapojen uudistumisessa.

JÄSENTEN MUUTTUNEET OSALLISTUMISTARPEET

Kirkon tarjonta kohtaa uskomuksiltaan, asenteiltaan, arvoiltaan ja käyttäytymistavoiltaan entisestään erilaistuneemmat suomalaiset. Nykyajan uskonnollisuus on individualistista, kokemuksellista, auktoriteettivapaata, ei-dogmaattista ja ihmisen sisällä olevaa. Se on elämyksellistä ja tunnehakuista. Kokemuksen auktoriteetti jättää instituutiot taka-alalle, niin myös osallistumisen toimintaan.

Kirkkosuhteen osittaista säilymistä selittää kuitenkin se, että moderni ihminen on mukana erilaisissa elämämaailmoissa: työelämässä, perhepiirissä, elämässä ystävien ja harrastusten parissa ja niin edelleen. Kristillinen usko voi olla yksi niistä. Se tulee useimmille ajankohtaiseksi elämän käännekohtissa tai jouluna ja pääsiäisenä, mutta ei läpäise kokonaisvaltaisesti kaikkia elämänalueita, kuten kirkon opetus edellyttäisi. Normit, käyttäytymistavat ja arvotkin voivat olla erilaisia riippuen siitä, millä elämänalueella kulloinkin ollaan.

Kirkollisen osallistumisen kannalta suomalaiset on jaoteltu aktiivijäseniksi, joita on runsas kymmenen prosenttia. Näitä vähemmän osallistuvia mutta sosiaalisesti mukana olevia jäseniä on parikymmentä prosenttia. Nämä kaksi ryhmää muodostavat

yhdessä kolmasosan. Kerran vuodessa tai ei lankaan kirkollisia palveluja käyttäviä jäseniä on kaksi kolmasosaa kirkkoon kuuluvista. Kirkolliset toimitukset ovat tunnetusti vahvin ja useimmille lähes ainoa yhteys seurakuntaan.

Kosketukset kirkon elämään toteutuvat pääosin median kautta sen eri muodoissa. Sen rinnalla seurakunnat rakentavat toimintamuodoissaan sosiaaliseen ja ryhmänmuodostukseen perustuvaa kansalaisyhteiskuntaa. Mutta jumalanpalvelusten ja kirkollisten toimitusten lisäksi järjestettävä toiminta kattaa vain pienen, sosiaalista osallistumista ja kristillisten arvojen vahvistamista kaipaavan jäsenten joukon.

Nousevia trendejä ovat kuitenkin olleet sosiaalisen median käytön lisäksi yksittäiset kertaluonteiset tilaisuudet sekä kriisitapahtumiin liittyminen, vapaaehtoistyö ja diakonian auttamishankkeet. Ajankohtainen julkisuus kielteisine, joskin varsinaisiin ydintoimintoihin keskittymättömine esiinnoitoinen on kuitenkin entistä ratkaisevammassa roolissa kirkkosuhteen määrittäjänä.

Kirkon toimintaa tarjotaan kahdesta erilaisesta lähtökohdasta. Yhtäältä sen vaikutuksen on katsottu parhaiten toteutuvan omaa yhtenäisyyttä ja erityislaatua korostaen. ”Kirkko olkoon kirkko.” Tästä lähtökohdasta kritiikki on suuntautunut siihen, että kirkon työ on liian monitouhuista. Tämän lähestymistavan ongelmana on, että kun puuttuu kosketuskohtia muuhun elämään, muilla elämänalueilla toimivillakaan ei ole kosketuskohtia kristillisyyteen. Kirkon työ jää etäiseksi eikä sen vetovoima kannaa. Kirkko syrjäytyy yhteiskunnan marginaaliin.

Toisaalta voidaan tavoitella laajaa vaikutusalaan liittymällä ihmisten arkisiin tarpeisiin ja rakentamalla toimintamuotoja sen mukaan. Kristinuskon tulkintatapojen, vaikutustavoitteiden ja käyttäytymismallien erilaisuus tulkitaan rikkaudeksi eikä uhkaksi. Tämä johtaa kirkon toiminnan monialaisuuteen. Jos edellisessä mallissa on ongelmana määriteltynä yhtenäisyyteen sopeutumattomien poissulkeminen, jälkimmäisessä kirkon sisäistä moniarvoisuutta korostavassa mallissa on hajanaisuuden vaara ja kristillisyyden erityislaatuisuuden hämärtyminen yleiseksi kansalaisaktiivisuudeksi.

KANSANKIRKOLLINEN TOIMINTAPROFIILI

Suomen luterilaista kirkkoa luonnehditaan edelleen yleisimmin kansankirkoksi. Kansankirkon käsitettä on käytetty sekä sosiologisessa merkityksessä tilanteen kuvauksena (deskriptiivinen käyttö) että teologisessa merkityksessä toimintaohjelmana (normatiivinen käyttö). Deskriptiivisessä käytössä kansankirkko tarkoittaa luterilaisen kirkon ilmeneismuotoa Suomessa. Kansankirkkona olemisen edellytykset ovat tässä merkityksessä ohenemassa, kun kansan enemmistö ei tunne sitä omakseen eikä osallistu sen toimintaan. Kansankirkon normatiivinen käyttö on kuitenkin tästä riippumaton: kirkon on tultava kansankirkoksi.

Normatiivisessa merkityksessä on kyse kontekstualisoinnista. Kansankirkko on yksi kirkollisen elämän yhteiskuntaan ja kulttuuriin sopeuttamisen muoto ja myös missionaarinen, kansaa uskonelämään kasvatuksen kautta johdettava menetelmä. Koska kontekstualisointi on tilannesidonnaista, kansankirkkokin on 1800-luvun lopulta lähtien saanut varsin erilaisia tulkintoja.

Perinteisessä muodossaan kansakirkko näyttää elävän iltaruskon aikaa. Se ei ole enää ollut yleisesti innostava työnäky varsinkaan kirkon nuorelle teologiselle vaikuttajapolvelle, vaikka monet maallikot puhuvatkin siitä edelleen vahvoin äänenpainoin. Teologisessa kritiikissä todetaan, että kirkon samastumiskohde ei ole kansa vaan maailmanlaaja Kristuksen kirkko. Kansa samastuminen heikentää kirkon ominaislaadun näkemistä ja latistaa sen kansalaisuskonnollisuudeksi.

Kansankirkosta ovat saaneet teologiset perustelunsa varsinkin kasvatus ja diakonia, sielunhoidon ja palvelun erityistyömuodot sekä kirkon yhteiskunnallinen aktiivisuus. Näihin perustuu laaja suopeus kirkkoa ja sen asemaa kohtaan. Kansankirkkoajattelun rapautuessa näiden työalojen teologinen perusta uhkaa hämärtyä.

Vaikka kansankirkon käsitteen käyttö heikkenikin, vastaavanhenkinen nykyaikainen kontekstualisointi on vahvoilla. Se käsittää ihmisten rinnalle asettumisen, armon ja lohdun ennakkoehtoja asettamattoman läsnäolon sekä yhteiskunnallisen ja sosiaalieettisen aktiivisuuden. Kansankirkon sijasta

kyse on kansalaisyhteiskunnan kirkosta, joka elää jäsentensä arjessa ja arvostaa ylhäältä ohjautuvuuden sijasta kansalaisaktiivisuutta ja vapaaehtoisuutta. Tällaiselta modernilta soveltamiselta puuttuvat kuitenkin kokoavasti ja teologisella kielellä ilmaistut ohjelmat sekä kehitystä johtavat visionäärit.

Kansankirkkoteologian tukemana luterilaiseen kirkkoon on muodostunut aikojen kuluessa moninaisten toimintamuotojen kirjo. Se on syntynyt tarpeesta eriyttää toimintaa eri ikä-, harrastus- ja ammattiryhmien keskuuteen ja järjestää sitä kullekin erikseen sopeutettuna.

Kansankirkollisuuden voimistuminen toisen maailmansodan jälkeen johti seurakuntatalojen ja edelleen leirikeskusten rakentamiseen. Nämä ovat selkeästi tietynlaisen kirkkokäsityksen tuote ja ilmaus senaikaisesta teologisesta seurakuntaelämää koskevasta ajattelusta. Kansankirkkoteologian hämärtyessä alkoi rapautua se teologinen pohja, jolle niiden rakentaminen ja toiminta oli nojautunut. Tämä on taloudellisen tilanteen heikkenemisen lisäksi syynä seurakuntatalojen ja leirikeskusten toiminnan vähittäiseen hiipumiseen ja hankkeisiin luopua monista niistä. Taustana on ollut myös seurakuntien arkisten kokoustarpeiden ja toiminnan väheneminen, kun muunlainen kokoontumis- ja harrastustoiminta on vallannut alan seurakuntalaisten elämässä.

JUMALANPALVELUSKESKEINEN TOIMINTAPROFIILI

Vuosituhaten vaihteessa Suomen luterilaisessa kirkossa toteutettiin jumalanpalvelusuudistus, jossa toisaalta liitettiin vahvemmin läntiseen liturgiseen perinteeseen ja toisaalta luotiin edellytyksiä seurakuntalaisten ja arjen huomioonottamiselle. Näistä tavoitteista ensin mainittu on toteutunut jälkimmäistä huomattavasti paremmin. Uudistuksen myötä on vahvistunut ymmärrys jumalanpalveluselämän moninaisuudesta, mikä sisältää sunnuntain messujen lisäksi eri tilanteita ja ikäryhmiä varten toteutettavat erityisjumalanpalvelukset ja rukoushetket samoin kuin kirkolliset toimitukset, joissa jumalanpalveluksen ainekset liittyvät tiettyyn elämänvaiheeseen.

Jumalanpalvelusuudistuksen vanavedessä vahvistui sellainen kirkkokäsitys, joka toi kirkon ja sen

viran entistä vahvemman korostuksen luterilaisen matalakirkollisuuden rinnalle. Samalla se muokkasi käsitystä kirkon työn painopisteistä. Jumalanpalveluselämään, sakramentteihin ja muihin pyhiin toimituksiin keskittyminen on pääasia.

Liturgisuus on tämän myötä vahvistunut seurakunnan tilaisuuksissa. Niissä pidettävät hartaudet ovat saaneet uutta ilmettä kirkkokäsikirjaan sisällytettyjen rukoushetkien pohjalta. Vapaat puheet ovat tuntuvasti vähentyneet mutta liturgisen tavan mukaisella raamatunluvulla on entistä suurempi merkitys. Vapaasti muotoillut rukoukset ovat yhä useammin korvautuneet kirkon rukousperinteestä ja kirkkokäsikirjasta nousevilla rukouksilla. Omien kuorojen ja muiden musiikkiryhmien käyttöä on vahvistettu rakentamaan jumalanpalveluksen liturgista kokonaisuutta, mutta sen seurauksena paikkakunnan muiden kuorojen ja musiikkiryhmien käyttämisessä on tapahtunut kato, sillä niiden valmiudet tällaiseen ovat yleensä olleet vähäiset. Liturgiseen ja hengelliseen laatuun keskittyminen on palvelut lähinnä jo osallistuvaa joukkoa monipuolisuudella.

Muu tilaisuus- ja pienryhmätoiminta ei ole jumalanpalveluskeskeisyyttä seuranneesta seurakuntatyön ymmärtämistavasta saanut tukea ja huomiota osakseen. Tästä on seurannut jo muistakin syistä johtuvan, aikaisemmin varsin vireän osallistumisaktiivisuuden hiipuminen. Suomalaisessa kirkollisessa kulttuurissa muu seurakuntaelämä on ollut jumalanpalvelusta keskeisempi kristillisyyden harjoittamisen muoto. Se on myös tukenut jumalanpalvelusaktiivisuutta: missä muu seurakuntaelämä on aktiivista, siellä jumalanpalveluselämäkin on aktiivista. Jää nähtäväksi voiko jumalanpalvelus muusta pelkistyneenä säilyttää vaikutusalaansa.

Jumalanpalveluskeskeisestä kirkkokäsityksestä on seurannut diakonian jumalanpalvelusyhteyden vahvistaminen. Muuten jumalanpalveluskeskeisellä kirkkokäsityksellä ei ole ollut annettavaa palvelutoiminnan erityistyömuodoille kuten perheneuvonnalle ja muille vastaavanlaisille sielunhoitopalveluille. Palvelutoiminta karitatiivisista lähtökohdista samoin kuin lasten ja nuorten toiminta kasvatuksen omista lähtökohdista on jäänyt vähälle huomiolle.

Jumalanpalveluskeskeisyys pelkistetään toisinaan ajatukseen, jonka mukaan kirkko hoitaa

yhteiskunnallisen roolinsa parhaiten keskittymällä jumalanpalveluksien toteuttamiseen, ei tekemällä muuten sitä, mitä toisetkin tekevät. Tällainen jumalanpalveluskeskeisyys jättää seurakuntalaisten oman harkinnan varaan, kuinka soveltaa evankeliumia arkisiin tarpeisiin. Toimintamuotojen monipuolisuudeltakin katoaa teologinen tuki. Jumalanpalveluksen kontekstuaalisuuden toteutumiseksi riittää, että arkinen elämä ilmentyy jumalanpalveluksessa rukouksissa, saarnassa sekä nähtävässä ja koettavassa.

Maallikkous saa jumalanpalveluskeskeisestä kirkkokäsityksestä niukasti tukea siihen, mikä on heidän merkittävin tehtävänsä, nimittäin olla kirkko maailmassa omassa arjessaan. Kirkon ja sitä palvelevan viran korostaminen ei ole saanut aikaiseksi teologisesti eikä toiminnallisesti sellaista maallikkouden nousua, jota vahvistunut virka vastapainokseen ja rinnalleen tarvitsisi.

HENGELLISTEN LIIKKEIDEN TOIMINTAPROFIILI

Hengellisistä liikkeistä laajavaikutteisimpia ovat olleet herätysliikkeet, joiden kirkkohistoriallinen tausta on pietismissä tai anglosaksisessa herätyskristillisyydessä. Nämä liikkeet kasvavat lähinnä sisältä käsin, ja osa niistä on selvärajaistunut ja profiiltaan terävöitynyt. Niiden ohella hengellisinä liikkeinä voidaan pitää viime vuosikymmenillä ilmenneitä karismaattisia ilmiöitä, hiljaisuuden liikettä, tuomasmessuliikettä sekä opillisesti orientoitunutta Lähetyshiippakunnan ympärille ryhmittynyttä konservatiivisuutta. Perinteiset herätysliikkeet merkitsivät aikanaan kokemukristillisyyden nousua hengellisen elämän kriteerinä. Laajemmassa merkityksessä kokemuksellisuus ja elämyshakuisuus kuuluu nykyajan hengellisyyden ydinalueille.

Perinteisesti herätysliikkeitä on luonnehtinut kristittyjen yhteisen pappeuden arvostaminen. Lutherin opetus siitä, että sana on armonväline siinä kuin sakramenttikin, johti hengellisten kokoontumisten pelkistymiseen sananjulistuksen ja sitä palvelevien virsien ja laulujen varaan. Moninaisemmat liturgiset elementit eivät olleet tarpeellisia uskonelämän antien vastaanottamiseksi. Seuroissa ja vastaavissa kokoontumisissa papistolla ei ole ollut

erityistä virkaan perustuvaa etuoikeutusta, vaan julistajina ovat yhtä hyvin maallikot. Herätysliikkeet ovat saaneet aikaan huomattavan määrän maallikkoaktiivisuutta.

Vaikka hengelliset liikkeet ovat kirkkokäsitykseltään erilaisia, yhteistä on, että ne ovat rakentaneet luterilaisen kirkon sisälle omat pienyhteisöjen verkostonsa. Kirkko-opin ytimeen kuuluu yhteisöajatus. Suuren kirkkolaitoksen muodostama yhteisöllisyys, jota tarjotaan toiminnallisesti vain jumalanpalveluselämässä, jää jäsenten valtaosalle ohueksi. Erilaisten pienryhmien tarjoama kanssikäyminen voi syventää yhteisöllisyyden toteutumista. Hengellisten liikkeiden pienryhmien verkostot ovat olleet yleensä täydentävää mutta käytännössä myös jumalanpalveluksia korvaavaa toimintaa.

Herätysliikkeiden lisäksi luterilaisen kirkon sisällä toimii useita kymmeniä kristillisiä järjestöjä. Osittain niiden syntytaustaan on liittynyt jokin hengellinen virtaus, visio ja tarve sen kanavoimiseen toiminnaksi. Yhdessä herätysliikkeiden kanssa näistä muodostuu kirkon sisäinen sosiaalisten verkostojen rakenne. Vaikuttaa ilmeiseltä, että nämä verkostot ovat osittain rapautumassa. Uudet verkostot ovat niiden sijaan syntyneet sosiaalisen median ympäristöön, mikä ei kuitenkaan edellisten tavoin tuota tilaisuuksina ja pienryhminä ilmenevää seurakuntaelämää. Kun kirkon sisäiset sosiaaliset verkostot murenevät, kirkon yhteisöluonne pelkistyy jumalanpalveluselämän varaan. Tuhansien ja kymmenien tuhansien jäsenten seurakunnissa jumalanpalvelus tavoittaa varsin suppean joukon. Voikin kysyä, miten ja kenelle kirkon arvostamaa yhteisöluonteen ihannetta toteutetaan.

Hengellisten liikkeiden moninaisuuden suosiminen on joskus voitu nähdä uhkana kirkkoyhteisön yhtenäisyydelle. Tämä on ongelma varsinkin, jos yhtenäisyyden kriteerit määritellään tarkasti ja ne ulotetaan tapa- ja järjestyskysymyksiin. Tällaista on ollut aikanaan yhtenäiskulttuurin perinteeseen kuulunut määrittely. Sen sijasta on mahdollista ajatella, että yhtenäisyyttä edellytetään vain kaikkein välttämättömimmässä ja muuten rohkaistaan moninaisuuteen. Tällaisella ajattelutavalla voidaan tukea myös sisäisten sosiaalisten rakenteiden moninaisuutta ja siten yhteisöllisyyttä.

SEURAKUNTATOIMINNAN TULEVAISUUS KIRKKOKÄSITYSTEN VALOSSA

Kuvausta kirkkokäsitysten toiminnallisista vai-
kutuksista voi vielä terävöittää sen teoreettisen
olettamuksen pohjalta, että yksi kuvatuista vaihto-
ehdoista saisi ainoana määrätä kehityksen suunnan.
Millaiseen seurakuntatoimintaan kukin kirkkokä-
sityksistä silloin johtaisi? Päätelmiä voidaan tehdä
siitä, mitä kussakin niistä on pidetty tavoitteena ja
millaisia vaikutuksia tähän saakka on ilmennyt.

Jos jumalanpalveluskeskeinen kirkkokäsitys
saisi yksin määrätä kehityksen kulun, jumalanpal-
veluselämä kaikissa muodoissaan toteutettaisiin
hyvin. Osanottajamäärät eivät olisi kovin suuria,
mutta osanottajamäärien lasku olisi lievempää kuin
jos määräysvalta olisi ollut muilla käsityksillä seura-
kuntatoiminnasta. Sen sijaan muuta toimintaa olisi
nykyistä vähemmän. Tällä olisi vaikutuksia myös
jumalanpalvelusaktiivisuuteen. Sen voi päätellä ny-
kytilanteesta, jossa jumalanpalvelusaktiivisuus on
useimmiten korkeinta siellä, missä pienryhmä- ja
tilaisuustoiminta on aktiivista. Muu seurakuntatoi-
minta näin ollen tukee jumalanpalvelusaktiivisuut-
ta. Kulttuuri- ja yhteiskunta-asema rakentuisivat
kirkon omaleimaisuuden vaalimiseen. Mielenkiinto
yhteiskuntaan ja siinä tapahtuvaan ajankohtaiseen
vaikuttamiseen, siis kontekstualisointi, olisi ohut-
ta. Missionaarisuus olisi vain jumalanpalvelus- ja
sakramenttityhteyden tarjoamista.

Virka – pappeus, piispuus ja diakonaatti – muo-
dostaisi toteuttavan ytimen. Diakonian sekä lapsi- ja
nuorisotyön hengellistä luonnetta vahvistaisi moni-
en viranhaltijoiden tuleminen diakonaatin piiriin.
Palvelutoiminnan kehittäminen avustustyön omista
lähtökohdista ja kasvatustyön kehittäminen omista
kasvatustyön lähtökohdista eivät saisi huomiota ei-
vältä teologista tukea osakseen tästä kirkkokäsityk-
sestä. Maallikkous olisi vain avustavassa asemassa.

Jos poolestaan kansankirkollinen kirkkokä-
sitys saisi yksinomaisena määrätä tulevaisuuden,
toimintatapojen monipuolisuutta tuettaisiin sekä
kasvatuksen että palvelun eri muotoja suosien.
Kirkon ominaispiirteissä painotettaisiin ihmisten
palvelua, ja siksi sielunhoidolla ja sen erityistyö-
muodoilla olisi teologinen tuki. Tilaa uskonelämän

erilaisille ilmenemismuodoille tarjottaisiin ilman
poissulkevuutta. Kirkko olisi ”sateenvarjo”, joka
tarjoaa maaperän ja kasvualustan monenkirjavuu-
delle. Yhteistyöhalukkuutta muiden yhteiskunnan
osa-alueiden kanssa etsittäisiin. Jäsenkatoa hillittäi-
siin, mutta jäsenidentiteetti olisi väljä. Suomalais-
kansalliset kristillisyyden tulkinnat antaisivat tilaa
yksilökohtaisille ”kirkko ihmistä varten” -tyyppi-
sille korostuksille. Kirkon maallikkojäsenyys olisi
kansalaisaktiivisuutta. Missionaarisuus rakentuisi
lapsi- ja nuorisotyön varaan sekä tarjoamalla pyhiä
toimituksia avokätisesti.

Jos herätysliikehakuinen seurakuntakäsitys
saisi edellä mainittujen sijasta johtaa tulevaisuu-
teen, seurakunnissa olisi jumalanpalvelusten lisäksi
merkittävää pienryhmien toiminta niin keskinäisen
hoitamisen kuin raamatuntutkistelun ja rukouksen
sekä lähetyksen merkeissä. Kokemusvoimaisuud-
elle annettaisiin arvoa. Maallikkoaktiivisuus olisi
voimissaan sekä rakentaen seurakuntaa sisältä että
suuntautuen missionaarisessa hengessä ulospäin.
Sielunhoitoa olisi tarjolla, mutta se suuntautuisi
hengellisiin kysymyksiin ja uskossa kasvamiseen.
Seurakuntaan kuulumisen raja ulkopuolisiin näh-
den korostuisi, ja vaikutusvalta keskittyisi niiden
käsiin, jotka elävä tietoisessa uskonsuhteessa, mikä
aiheuttaisi myös vastakkainasettelua. Useimmat
näistä hengellisistä liikkeistä eivät pyrkisi olemaan
kulttuurivaikuttajia vaan rajatun kirkkollisia
vaihtoehtoliikkeitä.

Kehityksen tulos määräytyy sen mukaan, mil-
laisella visiolla kehitystä johdetaan: millainen on
vaikutusvaltaisten toimijoiden kirkkokäsitys ja
miten he otaksuvat hengellisiin tarpeisiin parhaiten
vastattavan. Valintojen voisi toivoa pohjautuvan
nykyistä tiedostavampaan kirkkokäsityksien vertai-
luun ja soveltavaa teologiaa hyödyntävään vaihtoeht-
ojen analysointiin.

TT Voitto Huotari (voitto.s.huotari@gmail.com) on
kirkkososiologian dosentti Helsingin yliopistossa ja
Mikkelin hiippakunnan piispa emeritus.

KIRJALLISUUTTA

- Huotari, Voitto (2002). Kansankirkosta kansalaisyhteiskunnan kirkoksi. *Arkki ja arki*. Pyhän Henrikin Säätiön julkaisuja 3. Helsinki: Kirjapaja, 85–97.
- Huotari, Voitto (2009). Vieläkö kansankirkosta on kirkko-reformin tavoitteeksi? *Terve sielu terveessä ruumiissa: Juhlakirja professori Paavo Kettusen täyttässä 60 vuotta*. Joensuu: Karjalan teologinen seura, 225–234.
- Huotari, Voitto (2012). Maallikkouden teologia kaipaa työstämistä. *Teologinen Aikakauskirja* 110, 68–73.
- Hytönen, Maarit & Kimmo Ketola & Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg & Leena Sorsa, toim. (2016). *Eri-laista yhteisistä elävä kirkko*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 124. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Häkkinen, Seppo (2010). *Ihanne ja todellisuus: Jäsenyyteen sitoutuminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 108. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

- Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö (2016). Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 47. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Kirkon tulevaisuuskomitea. Mietinnön liiteosa (2016). Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 48. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Kääriäinen, Kimmo & Kati Niemelä & Kimmo Ketola (2003). *Moderni kirkkokansa: Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Osallistuva luterilaisuus* (2015). Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2016: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Salomäki, Hanna (2010). *Herätysliikkeisiin sitoutuminen ja osallistuminen*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 113. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Lukisitko mieluummin tämän lehden sähköisesti?
Teologisen Aikakauskirjan tilaajana saat sähköisen lehden maksutta käyttöösi.
Pyydä tunnukset lehden sähköiseen arkistoon: digilehti@tatt.fi

VUOSIKOKOUSKUTSU

Teologisen Julkaisuseuran vuosikokous pidetään
maanantaina 25. maaliskuuta klo 17–18
tiedekunnan salissa 209 (Vuorikatu 3, 2. krs.).

Kokoukseen voivat osallistua kaikki seuran jäsenet eli
Teologisen Aikakauskirjan tilaajat.

Tervetuloa!